

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA „ŽIRGAS IR ŽMOGUS EUROPOS PRIEŠISTORĖJE (PASAULĖŽIŪRA, LAIDOJIMO APEIGOS, KARINIS IR KASDIENIS GYVENIMAS)“

Algirdas Girininkas
Klaipėdos universitetas

2008 m. spalio 8–12 d. Klaipėdos universitete įvyko tarptautinė konferencija „The Horse and Man in European Antiquity (Worldview, Burial Rites, and Military and Everyday Life)“, kurią organizavo Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, bendradarbiaudamas su Kultūros paveldo departamentu prie Kultūros ministerijos. Konferencijoje dalyvavo 48 pranešėjai iš vienuolikos Europos šalių.

Konferencijos tema pasirinkta neatsitiktinai. Žirgas/arklys tiek priešistorės, tiek istoriniais laikais buvo labai reikšmingas ir reikalingas ūkyje, karinių konfliktų atvejais. Apie žirgą/arklį sukaupta daug archeologinės, istorinės, tautosakinės medžiagos, kuri rodo, koks svarbus jis buvo žmonių kasdienėje ir dvasinėje gyvensenoje, jam buvo skiriama ypatinga vieta. Tai ryškiai atsispindi ne tik rašytiniuose šaltiniuose, tautosakoje, bet ir archeologinėje medžiagoje, kurią ir analizavo į konferenciją susirinkę Europos mokslininkai.

Turtingųjų karių, didikų kapuose kartu su mirusiu šeimininku, o kartais ir atskirai būdavo palaidojamas žirgas su visa jo apranga, kuri dažnai buvo ypač puošni. Žirgo laidosenos ir ekipuotės ypatumams nagrinėti buvo suformuota atskira sekcija. Žirgo aprangos ypatumus romėniškuoju periodu Vokietijos teritorijoje aptarė Nina Lau (Šlėzvingo-Holšteino archeologinis krašto muziejus), Pševorsko kultūros (dabartinė Lenkija) teritorijoje – Bartoszas Kontny (Bartosz Kontny) (Varšuvos universiteto Archeologijos institutas), pietryčių Europoje – Olegas Radjushas (Oleg Radjush) (Rusijos mokslų akademijos Archeologijos institutas). Šie pranešimai parodė, kokia įvairi ir kartu originali buvo žirgų ekipuotė, jos raida Europoje I tūkstanmečio po Kr. pradžioje.

Valdas Steponaitis (Lietuvos nacionalinis muziejus), Antonija Vilcāne (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas), Sonja Hukantaival (Turku universitetas), Mariusz Wyczółkowski (Mariusz Wyczółkowski), Danielis Makowieckis (Daniel Makowiecki) (Wojciecho Kętrzyńskio muziejus Olštynė), Małgorzata Karczewska, Macejus Karczewskis (Macej Karczewski), Anna Gręzak (Bialystoko universitetas), Roberts Spirgis (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas) skaitė pranešimus, aptarusius žirgų kultą ir žirgo vietą priešistorės tikėjimo kontekste. Pranešėjai nurodė, kad karys ir jo žirgas buvo neatskiriama susiję tiek šiame, tiek pomirtiniame gyvenime. Žirgas mirusįjį lydėjo į aną pasaulį, žirgas buvo aukojamas, dažnai laidojamas šalia mirusiojo, nors skirtinguose Lietuvos, Latvijos, buv. Prūsijos teritorijos regionuose mirusieji ir žirgai buvo laidojami skirtingai. Žemaitijos teritorijoje mirusiajam virš karsto ar šalia buvo įdedama žirgo galva, kartais ir kojos. Rytų Lietuvoje ankstyvuosiuose pilkapiuose buvo laidojamas visas žirgas, o paplitus mirusiųjų deginimo papročiu, buvo deginami ir žirgai, kartais laidojami net atskiruose pilkapiuose. Centrinėje Lietuvoje žirgai buvo laidojami atskirose duobėse ar net atskirose kapinynų dalyse. Iš Lauryno Kurilos (Lietuvos istorijos institutas), Konstantino Skvortsovo (Konstantin Skvortsov) (Kaliningrado Istorijos ir meno muziejus), Audronės Bliujienės (Klaipėdos universitetas), Donato Butkaus (Kretingos muziejus), Gunčio Zemičio (Latvijos universiteto Latvijos istorijos institutas), Johano Adetorpo (Johan Adetorp) (Lundo universitetas) ir kitų pranešimų buvo galima susida-

ryti gana aiškų vaizdą apie mirusiųjų laidosenos su žirgais Šiaurės Europoje papročius. Anot pranešėjų, baltų kraštuose ankstyviausi palaidojimai su žirgais atsekami dar ankstyvajame romėniškajame laikotarpyje Sambijos pusiasalyje (įspūdingas Aleyka 3 kapinynas) ir Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūrinėje srityje tik iki V a.

Įdomūs ir reikšmingi priešistorės tyrinėtojams buvo Romano Širouhovo (Klaipėdos universitetas), Konstantino Skvortsovo, Aleksandro Chochlovo (Aleksandr Chochlov) (Rusijos mokslų akademijos Archeologijos institutas) pranešimai, kuriuose nagrinėti klausimai, susiję su žmonių, palaidotų kartu su žirgais, tradicijų kaita Prūsijos teritorijoje. Daugelis pranešėjų, pvz., Mindaugas Bertausius (Kauno technologijos universitetas), Tadeusz Baranowski (Tadeusz Baranowski) (Lenkijos mokslų akademijos Archeologijos ir etnologijos institutas), Christine Reich (Priešistorės ir ankstyvosios istorijos muziejus Langhansbau, Berlynas), išsamiau supažindino su priešistorės bendruomenių religine samprata ir socialiniu statusu tų bendruomenių, kuriose buvo laidojama su žirgais.

Atskira pranešėjų grupė nagrinėjo klausimus, susijusius su žirgų pasirodymo pradžia ir jų panaudojimu ūkyje Rytų Pabaltijo teritorijoje. Pagal naujausius archeologinius ir zooarcheologinius duomenis, žirgai/arkliai Lietuvos teritorijoje galėjo pasirodyti viduriniame neolite, kartu su gamybinio ūkininkavimo pradžia. Šiuos duomenis pateikė Algirdas Girininkas (Klaipėdos universitetas). Apie žirgų/arklių panaudojimą vėlyvojo bronzos amžiaus bendruomenių ūkyje Estijos teritorijoje įdomius archeologinius ir zooarcheologinius duomenis pateikė Liina Maldre ir Heidi Luik (Istorijos institutas, Talinas).

Žirgo ir raitelio įvaizdį, susiformavusį tyrinėjant virvelinės keramikos kultūrą, nagrinėjo Jurgita Žukauskaitė-Alvarez Romero (Klaipėdos universitetas). Pranešėjos duomenimis, naujausi archeologiniai, zooarcheologiniai ir mirusiųjų palaidojimų duomenys iš tyrinėtų virvelinės keramikos kultūros paminklų keičia nusistovėjusią nuomonę apie platų virvelinės keramikos kultūros gyventojų žirgų panaudojimą karyboje ar transporte vėlyvojo neolito pabaigoje miškingoje Rytų Pabaltijo teritorijoje.

Žirgų/arklių panaudojimą įvairiems darbams, karo žygiams, mūšiuose ir žmonių patiriamas traumas bei raiteliams susidaranti patologijas nagrinėjo Rimantas Jankauskas (Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas), Anne Karin Hufthammer (Bergeno universitetas), Susanne Wilbers-Rost, Achimas Rostas (Achim Rost) (Osnabrūcko universitetas, Vokietija), Linas Daugnora, Algis Noreika (Lietuvos veterinarijos akademija). Tyrinėtojų nuomone, esant išlikusiai osteologinei medžiagai, galima nustatyti žmonių patologijas dubens srityje, susidaranti ilgą laiką jojant ant arklių balnuose su balnakilpėmis (Prancūzų kariuomenės karių, palaidotų Vilniuje, atveju) ar be balno. Taip galima nustatyti, ar mirusysis buvo raitelis. Archeologams, tyrinėjantiems ūkio klausimus, svarbu nustatyti, ar palaidotas buvo žirgas ar arklys, naudotas kitiems darbams. Tai, pasak pranešėjų, labai akivaizdu iš skirtingų patologijų, susiformuojančių žirgo ar arklio kojų kauluose.

Grupė mokslininkų diskutavo atskiros sesijos, skirtos žirgo įvaizdžiui liaudies mene ir tautosakoje, metu. Įdomus ir palikęs gilų įspūdį pranešimas buvo perskaitytas Rimanto Sliužinsko (Klaipėdos universitetas), kuriame prelegentas labai vaizdžiai perteikė žirgo įvaizdį liaudies dainų tekstuose. Klausytojai galėjo išgirsti ir paties pranešėjo padainuotas liaudies dainas. Dieterio Quasto (Dieter Quast) (Romėnų-germanų centrinis muziejus, Maincas) pranešimas buvo skirtas merovingų laikotarpio raitelių pavaizdavimui, kurie išliko archeologiniuose ir istoriniuose paminkluose. Šis raitelių vaizdavimas yra labai įdomus ir reikšmingas, aptariant to meto Europos raitelių (kariaunos) ekipuotę. Aelita Kensminienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), Vykintas Vaitkevičius

(Klaipėdos universitetas) ir Giedrė Šukytė (Vytauto Didžiojo universitetas) aptarė susiformavusį žirgo/arklio įvaizdį lietuvių liaudies mįslėse, pasakojimuose, XIX–XX a. lietuvių kultūroje.

Konferencijos pranešimų pagrindu bus sudaromas Klaipėdos universiteto ir Lietuvos istorijos instituto periodinio leidinio „Archaeologia Baltica“ XII tomas – straipsnių rinkinys, kuriame vietą ras reikšmingiausi ir priešistorės mokslui vertingiausi pranešimų pagrindu parengti moksliniai straipsniai.

Žymios Vokietijos archeologės Ninos Lau ir Norvegijos zooarcheologės Anne’s Karin Hufthammer nuomone, Klaipėdos universiteto suorganizuota konferencija „The Horse and Man in European Antiquity (World view, Burial Rites, and Military and Everyday Life)“ buvo labai reikšminga, nagrinėjant priešistorės ir ankstyvųjų istorinių laikų Europos gyventojų sampratą apie žirgą, to meto papročius, dvasinę kultūrą, liaudies meną bendrame Europos kultūros kontekste. Jų nuomone, konferencija ir ypač konferencijos pranešimų pagrindu parengtas leidinys prisidės prie tolesnės priešistorės mokslo plėtros Baltijos jūros regione.

Konferencijos dalyviai susipažino su reikšmingiausiais Vakarų Lietuvos archeologijos paminklais, Klaipėdos ir Palangos miestų kultūros objektais.